

A könyvtári munka koordinációja a Szovjetunióban

A tájékoztatás komplex probléma, amely feltételezi az információáramlás irányítását. A könyvtárvezetők már nem egyszer felhívták a figyelmet a tudományos könyvtári tevékenység tanulmányozásának kimeríthetlenségére. Jelen cikk is ezzel a témával kapcsolatban felmerülő kérdéseket veti fel.

A modern tudomány kollektív jellegű. Következésképpen a tájékoztató szolgáltatnak elsősorban a kollektív információk igényeit kell kielégíteni. Az információ és a tudomány kapcsolata dialektikus ellentmondásban van. A publikált információ állandó késésben van a tudományos kutatáshoz képest. A dokumentumok formai szempontból sem felelnek meg a változó követelményeknek.

A szerző a rádióelektronika területén vizsgálja meg a folyóiratcikkek mennyiségét és minőségét. Ezen a területen évi 20 ezer cikk jelenik meg 300 folyóiratban, 19 nyelven. Ebből angolul 50%, oroszul 20%. A vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a lapok 10%-a a cikkek 40%-át tartalmazza.

A rádióelektronikai cikkek átlagosan 8–10 év alatt avúlnak el. A szerző 450 olvasói igényt vizsgált meg; ennek 90%-a a 10 éven belüli irodalomra vonatkozott. A publikációk 77%-ánál az átfutás fél-másfél év. A tájékoztatási munkában nem lehet figyelmen kívül hagyni ezt az időeltolódást.

A megvizsgált műszaki könyvtár a folyó évben 26 könyvtárhoz és információs központhoz fordult 730 irodalom kéréssel. A kérések 77%-át két nagy központhoz, a területi és a tudományági központi könyvtárhoz küldték.

Az információs tevékenység tudományági koordinációja régen létezik, ennek haszna közzismert. Ma már azonban ez nem elegendő. Nagyobb hangsúlyt kell adni az azonos területen működő könyvtárak együttműködésének. Esetünkben a kérések 57%-át a regionális műszaki könyvtárhoz küldték. Ennek alapján világossá válik a területi központi könyvtár eszméjének helyessége.

A következőkben a szerző a műszaki könyvtárak használatának néhány jellemző vonását tekinti át.

Az igények dokumentumtípusok szerinti megoszlása a következő képet mutatja: könyv 43%; folyóiratcikkek 52%; szabadalom 4,5%; egyéb típusok 0,5%. Idegen nyelvű kiadványok iránti kérések 1,6%-a könyvekre, 20,5%-a folyóiratcikkekre vonatkozott. Egyes könyvtárak gyakorlata arról tanúskodik, hogy a könyvtárközi kölcsönzés forgalmának kétharmadát külföldi periodikumok tették ki.

A megvizsgált műszaki könyvtárban egy év alatt kikért 48 külföldi folyóiratról csak 8 tartozott szorosan az adott könyvtár gyűjtőköréhez, 16 kérésből 10 vonatkozott 8 éven belüli, öt 15 éven belüli és egy db 25 éven belüli irodalomra. Ebből azt a következtetést lehet

levonni, hogy a profilnak megfelelő folyóiratokat 12–15 évig, az egyebeket 8–10 évig kell állományban tartani.

A cikk csak a műszaki könyvtárak lehetőségeit vizsgálja, a területi együttműködés egyéb lehetőségeit (üzemi, főiskolai könyvtárak stb.) figyelmen kívül hagyja.

A regionális koordináció, az állomány tárolásának, felhasználásának hatékonyabbá tételén kívül jó eszköze a jelző, referáló, tájékoztató kiadványok, központi katalógusok hasznosításának és készítésének. Regionális központokban alakítható ki a jól működő fordító- és másolószolgáltatás. A regionális könyvtári hálózatok tevékenységének elemzése a könyvtárügyi kutatások fő feladata.

/BLAGININ, V. Sz.: Koordinacija rabotu bibliotek v sziszteme informacionnogo obszluzivaniya regiona = Szovetszkoe Bibliotekovedenie, 1975. 4. sz. p. 70–77./

(Rády Ferenc)

Könyvtári hálózatok helyzete az Egyesült Államokban

A könyvtári hálózatépítés gyorsan változó terület. A pillanatnyi helyzet áttekintése a hálózat négy alapjellemzője alapján tehető meg:

a hálózat a tagkönyvtárak egy csoportjának közös igényeit hivatott kielégíteni;

visszacsatolás révén kétirányú kommunikációt biztosít;

számítógépes, távközlési és más digitális információkezelési módszereket alkalmaz;

információk és dokumentumok terjesztését végzi.

Voltaképp az USA csaknem valamennyi jelentős tudományos és közművelődési könyvtára valamilyen mértékig részt vesz egy vagy több hálózatban. Ugyanakkor egy 1971. évi vizsgálat csupán egyetlen olyan hálózatot talált, amely e fenti szigorú kritériumoknak eleget tett: az OCLC (Ohio College Library Center = Ohioi Egyetem Központi Könyvtára). Az OCLC azóta is a legnagyobb és leginkább domináns könyvtári hálózat, amely nem profitszerző társulás és sem az állam, sem a helyi felsőoktatási rendszer közvetlenül nem irányítja.

A további hálózatok közül érdemes megemlíteni az elsőként kialakult NELINET (New England Library Information Network) és a legújabb, egyúttal a legnagyobb regionális csoport, a SOLINET (Southeastern Library Network) nevét.

Figyelmet érdemel a periodikum-katalogizálási adatbázis kialakítására is specializált CONSER (Conversion of Serials). Jelentősen gyorsította a hálózatok kialakulását.

sát az az OCLC-álláspont, hogy szolgáltatásaik Ohio államon kívüli terjesztéséről csak szervezett csoportokkal tárgyalnak.

A könyvtári hálózat más típusa az, amelyben a hálózathoz való csatlakozás nem önkéntesség kérdése, amikor egy lokális könyvtár csoport központja (pl. egy egyetemi campus könyvtára) fejleszt ki hálózati tevékenységet.

Bár jelenleg még nem rendszer, az utolsó néhány év legjelentősebb kooperációs eredménye az RLG (*Research Library Group = Tudományos Könyvtárak Csoportja*) megalakulása, melynek alapító tagjai a Harvard, Yale és Columbia egyetemek könyvtárai, valamint a New York Public Library. Alapvető céljai közé államánnyarapítási együttműködés is tartozik.

A hálózatokban használt eszközök terén a jelen helyzet a következő. Az OCLC egy milliónál több (MARC vagy saját) bibliográfiai rekordot tartalmazó on-line üzemmódban hozzáférhető file-t tart fenn. Ez a helyi katalógizálás nagyfokú megkönnyítése mellett (évente több mint 7 millió katalóguscédulát állítanak elő) központi katalógusként is funkcionál. Széleskörűen használják a rendszert a könyvtárközi kölcsönzési kérések továbbítására az adatbázisban szereplő lelőhelyre.

A jelenleg szerző és cím szerint kereshető file-ba a tervek szerint tárgyi indexet is beépítenek. A rendszer mintegy 400 helyről kérdezhető.

Az OCLC adatbázisa használatának eddigi tapasztalatai alapján három tanulság vonható le:

a használat során nem elsődleges a katalóguscédula előállítás (bár az eredeti fő cél ez volt), gyakoribb a központi katalógusként való alkalmazás, a bibliográfiai adatok ellenőrzése és az előszerzeményezés;

katalóguscédula előállítására csak kevesebb, mint 50%-át használják;

az adatbázisban a rekordok 88%-a angol nyelvű, 4,6%-a 1900 előtti, 55,3%-a viszont 1967 óta jelent meg.

Az OCLC mellett legalább még további három automatizált könyvtári szolgáltatásokat nyújtó rendszert érdemes megemlíteni.

A BALLOTS a Stanford Egyetemen épül 1967 óta. Ez a jelenleg létező könyvtári automatizált rendszerek közül a legösszetettebb. Négy nagy adatbázisa (megrendelt dokumentumok nyilvántartása, MARC, helyi feldolgozású rekordok, referenzs file), az ezekhez kiépített index és különféle visszakereső programok biztosítják a rendszer működését on-line üzemmódban. Keresési célokra a rekord csaknem valamennyi szava felhasználható. A BALLOTS igen élénk fejlesztési és hálózatközi együttműködési tevékenységet fejt ki.

A New York Public Library SADPO (*Systems and Data Processing Office*) részlege évek óta készíti számítógéppel kötetkatalógust. Jelenleg három irányban fejleszti kapcsolatait: az RLG-ben való, már említett

részvétel, együttműködés a New York State Library és a State University of New York hálózatával, valamint a METRO regionális kooperációs körrel.

Az IDC (*Information Dynamics Corporation*) mikrofilm referenzs rendszere közel 3,5 millió LC ill. LC MARC adathoz biztosít on-line hozzáférést, s ezt további (feldolgozási és nyomtatási) programokkal kiegészítve létrehozta a BIBNET elnevezésű, integrált hálózati rendszert. A bibliográfiai keresés és lelőhelymeghatározás mellett, a tervek szerint kiépül egy LC-szakjelzet szerinti keresési lehetőség is.

A hálózatok fejlődése kapcsán meghatározható néhány olyan tényező, amely e fejlődést befolyásolja:

a hálózat kialakításához szükséges idő fordítottan arányos a tervezésbe bevont tapasztalt és képzett szakemberek számával;

a hálózat tényleges kifejlesztésének valószínűsége fordítottan arányos az első hálózati termék előállításához szükséges idővel;

a hálózat fejlődése egyenesen arányos az anyagi lehetőségek és a központi irányítás színvonalával.

E megállapítások helyességét számos siker és balsiker tapasztalata igazolja.

Az OCLC sikereivel kapcsolatban érdemes utalni néhány tényre:

az OCLC-t nem a könyvtárosok kooperációra törekvése, hanem feletteseik elhatározása hozta létre;

az OCLC független létet alakított ki önmaga számára;

a legtöbb alapító tag kis főiskolai könyvtár, ezeknek sem lehetősége, sem ambíciója nem volt a saját hálózat kialakítására.

A könyvtári hálózatok jövőbeni növekvő fejlődési üteme ma már nem kérdőjelezhető meg. E fejlődés előrejelzése helyett foglalkozunk inkább bizonyos létező problémákkal, amelyek négy fő csoportba tartoznak:

technikai nehézségek (adatok megbízhatósága, rendszerek közti ill. hálózaton belüli kommunikáció, növekedési stratégiák, hozzáférhetőség);

vezetési és szervezési problémák;

információpolitikai kérdések (szabványok, jogi és szervezeti struktúra, hosszú távú finanszírozás, az adatbázisok tulajdonjoga, a hálózati szolgáltatások meghatározása);

költség és hatékonyság viszonya.

A továbbfejlődés két legígéretesebb bázisa: a Library of Congress MARC Development Office (MARC Fejlesztési Irodája) és a Council of Computerized Library Networks (Gépesített Könyvtári Hálózatok Tanácsa), amely döntően az OCLC-vel kapcsolatban álló hálózatokra támaszkodik.

/BUTLER, B.: *State of the nation in networking = Journal of Library Automation*, 8. köt. 3. sz. 1975. p. 200–220./

(Sárdy Péter)